

ЖЕЉКО БЈЕЛАЈАЦ

Правни факултет

Нови Сад

БОРО МЕРДОВИЋ

Министарство унутрашњих послова

Републике Србије

УДК 316.356.2:316.62

Оригиналан научни рад

Примљен: 29.04.2019

Одобен: 15.05.2019

Страна: 191-202

НАСИЉЕ НАД ДЕЦОМ У ПОРОДИЦИ

Сажетак: Насиље над децом је од настанка људске цивилизације представљало појаву која је до данас увек остављала дубок траг и последице на психо-социјални развој детета. Дете с обзиром на карактеристике развојног периода као што су зависност од других, беспомоћност, осетљивост на спољашње утицаје, лако је подложно и сензибилно за негативне утицаје од стране најужег породичног окружења. Последице таквих утицаја су дуготрајне, разарајуће по психосоцијални развој детета а често остају за цео живот. Злостављање и занемаривање деце је проблем којем се у последњих неколико деценија посвећује посебна пажња научне и стручне јавности јер је здраво дете темељ здравог друштва. У раду су приказана основна појмовна одређења различитих видова злостављања и занемаривања деце у породици, начини испољавања, консеквенце које такви облици понашања имају на дечији биопсихосоцијални развој. Приказана су емпиријска сазнања о облицима и врстама злостављања и занемаривања деце, основне карактеристике извршиоца али и жртве оваквог облика понашања које је у кривичним законодавствима прописано као криминално.

Кључне речи: злостављање, занемаривање, насиље у породици, дете, жртва

Увод

Питање злоупотребе, злостављања, занемаривања и малтретирања детета је проблем који датира од давнина. Историјски гледано, деца су често сматрана имовином, била су подложна захтевима породице и друштва и нису имала никаква права. У патријархалним породицама отац би одлучивао о томе како се треба бринути о детету, да ли ће (у неким културама) дете бити продато, напуштено или, чак, да ли ће му бити дозвољено да живи уопште. Временом је промењен концепт о начину третирања деце и онога што се сматра злостављањем или занемаривањем (Мердовић, 2019: 151). Сви облици насиља над децом, којих почесто нисмо свесни и чију тежину не доживљавамо, у мери и на начин, какав по своме значају заслужују, остављају неизбрисиве трагове у животу сваког детета, који га цели живот прате.

Одговорност за негу, развој и васпитање деце пре свега има породица, али да би се остварили пуни дечији потенцијали одговорност је и на васпитно-

образовним институцијама и на друштву у целини. Развојем истраживања и праксе у развијеним земљама појава злостављања и занемаривања деце и код нас добија на значају и привлачи све већу пажњу научне и стручне јавности. Иако је и раније постојао као феномен и социјални проблем, злостављању и занемаривању деце се није поклањала велика пажња. Разлози за то су бројни али пре свега леже у карактеристикама друштва које је одликовао патријархат и вредносне норме и ставови који су поједине облике злостављања и занемаривања сматрали нормалним и друштвено прихватљивим. Нарасла осетљивост савремених друштава на разноврсне форме нехуманог, експлоататорског или суровог односа према деци се огледа у развоју идеје о правима детета, све јаснијем указивању разноврсних студија и истраживања на дуготрајне и тешке последице насиља над децом, развоју социјалног рада и различитих професионалних служби за заштиту деце и породице (Жегарац, 2004: 1).

Последице које деца трпе и доживљавају кроз различите облике зостављања и занемаривања су велике и бројне по све аспекте дечијег развоја. Потреба за сигурношћу и бригом, осећај беспомоћности и зависности, код деце представљају погодно тле за различите облике виктимизације. Здравље деце, њихов психо-социјални развој, социјализација и успостављање адекватних социјалних веза, зависи превасходно од односа у породици и дететовог окружења у најранијим фазама живота па све до адолесценције. Позната Аристотелова реченица „Дајте ми дете до 5 година и од њега ћу направити човека“, говори у прилог чињеници да је то најсензибилнији део живота сваког човека који је осетљив и на негативне и на позитивне утицаје. Због тога насиље, злостављање и занемаривање у најранијим фазама детињства има несагледиве последице по здравље деце и битан су предиктор развојних, емоционалних, социјалних и других облика поремећаја понашања детета. Дете породичним насиљем може бити непосредно виктимизирано када је оно директна жртва насиља, или посредна када је сведок насиља извршеног над другим члановима породице. Непосредно, дете може бити изложено физичком, психичком и сексуалном насиљу. При томе морамо имати у виду да су ове три форме насиља тесно повезане, те један вид насилне виктимизације детета укључује и елементе преостала два (Стевковић, 2006: 24).

Оно што је заједничко свим облицима злостављања и занемаривања су наслеђени и научени обрасци понашања који се преносе са генерације на генерацију, с родитеља на дете, са извршиоца на жртву злостављања. Већина оних који су у детињству били жртве злостављања постају и сами злостављачи. Злостављање и занемаривање деце представља посебан предиктор делинквентног понашања деце и малолетника, нарочито кривичних дела са елементима насиља, јер модел понашања који су научили у породици (као жртве таквог понашања) преносе и на однос са социјалном средином (сада у улози злостављача) (Мердовић, 2010:42). У истраживањима је често доказивано да изложеност особе насиљу може резултирати и његовим насилничким понашањем према другима. Искуства насиља, било кроз директну или другу изложеност, могу значајно утицати на ставове појединаца о насиљу и утицати на врсту понашања и радње у којима и сами учествују. Истраживачка литература подржава

констатацију да високи нивои насиља могу резултирати све већом толеранцијом на насиље и већим прихватањем употребе насилних аката у интеракцијама са другима (Hasselm, 2011: 173).

Код дисфункционалних породица, поремећени су и елементарни образци цивилизованих интерперсоналних комуникација, са искљученошћу емоционалних веза и међусобне привржености. У таквим породицама влада конфузност и дезорганизованост, а основни системи вредности су неусклађени и губе на значају. Међусобни конфликти постају до те мере изражени, да постају хронични облици са којима се живи и функционише у специфичној патолошкој равнотежи (Бјелајац, 378: 2015). Чињеница је да ако се насиљу над децом посвети одговарајућа пажња одмах и у правом тренутку и уложи се напор у његову превенцију и ублажавање последица, да ће то представљати и значајан допринос за будућност породице и друштва уопште.

Дефиниција појма и облици

У последњих две деценије се злостављању и занемаривању деце у развијеним земљама поклања посебна пажња због последица које изазива на целокупан развој и живот деце. Нарочито је значајан сегмент насиља над децом у самој породици и од стране најближих чланова породице (родитеља, старатеља, браће и сестара, очуха, маћехе). О овом проблему се данас све више говори, иако је дуго, у нашем друштву, он представљао табу тему о којој се није много причало и којој се није посвећивало довољно пажње. У иностраној литератури налазимо велики број студија и истраживања посвећених овој теми на основу чијих резултата се реализују бројни превентивни програми и предузимају мере ради ублажавања последица злостављања и занемаривања деце. У домаћој и иностраној литератури се појава злостављања и занемаривања деце и уопште насиља над децом различито дефинишу. Стручњаци и истраживачи који се баве овом темом користе и различиту терминологију: злостављање, злоупотреба, малтретирање, занемаривање, небрига, осујећење основних потреба деце и сл. Због свега овога али и идеолошких, политичких, правних и етичких карактеристика друштва као и разноликости појавних облика и узрока појаве тешко је дати једну јединствену дефиницију.

Комбинација различитих дефиниција и различитих закона који се односе на пријаву злостављања и занемаривања међу различитим државама чини готово немогућим процену глобалне преваленције насиља над децом. Тешко је упоредити стопе злостављања и занемаривања међу различитим истраживањима и студијама у различитим државама. Један од примера је када су спроведене националне студије о занемаривању, врсте занемаривања нису биле конзистентне у свим студијама. На пример, националне студије из Канаде и САД разматрале су физичко занемаривање, емоционално занемаривање, напуштање, занемаривање у образовању и неадекватан надзор. У другим државама су под занемаривањем подразумевани и неки други облици понашања према деци у породици што усложњава и отежава компарацију научних резултата. У на-

шем законодавству злостављање и занемаривање деце је обухваћено кроз различите чланове Закона о насиљу у породици, Закона о спречавању насиља у породици, Кривичног законика, Породичног закона и других подзаконских аката, правилника и уредби.

Код нас се најчешће у стручној литератури срећемо са терминима злостављање и занемаривање под којима се подразумева широка лепеза поступака и понашања којима се наноси штета деци. Међународне организације и тела такође дају своје дефиниције шта се под овим појмом подразумева, који су то акти насиља, које последице изазивају и дају смернице како треба поступати у таквим случајевима. Бројне међународне конвенције и уговори о заштити деце од злостављања и занемаривања покренули су лавину истраживања у свету и код нас. Према неким истраживањима, жртве физичког злостављања су у преко 50% случајева деца млађа од годину дана. У претпубертетском узрасту чешћи злостављачи су мајке, док адолесценте више злостављају очеви. У око 80% случајева злостављана деца су жртве својих укућана. У САД-у просечна старост мајке злостављачице је 26 година, а оца злостављача 30 година. О распрострањености ове појаве најбоље сведоче следећи показатељи: у Сједињеним Државама, само током 1992. године, пријављено је три милиона случајева злостављања и занемаривања деце службама социјалне заштите, а сваке године у истој земљи због малтретирања умре 2000–4000 деце. (Мердовић, 2019: 150)

Злостављање деце се уобичајено дефинише као физичко, сексуално, емоционално злостављање или комбинација сва три, малтретирање деце од стране особа које су, по правилу, старије и старају се о деци. Милосављевић насиље над децом посматра као континуум нехуманих односа, која се крећу од запостављања - недовољна брига за развојне потребе и личност детета, преко занемаривања - одсуство или скучене могућности задовољавања развојних и основних потреба и социјалне сигурности детета, до злостављања - угрожавање психичког и физичког интегритета личности детета и напад на његову самосвојност и посебност (Милосављевић, 1998: 21).

Правна дефиниција злоупотребе деце у Сједињеним Државама каже да је то неочекивана физичка, сексуална и/или емоционална штета за дете, било директним деловањем, пропустом или занемаривањем од стране особе која о њему брине (Chambliss, 2011: 29). Најчешћа облици насиља над децом који је налазе у домаћој и страниј литератури је злостављање и занемаривање. У оквиру злостављања најчешће се подразумевају физичко, сексуално и емоционално (психичко, психолошко) злостављање.

Физичко насиље над децом је најочигледније, док су остали облици злостављања мање видљиви, али, неретко, и са већим последицама по дете. Документовано физичко злостављање подразумева доказе физичких повреда (модрице, преломи костију, опекотине и сл.) и најчешће представља један од неопоривих доказа у предметима који су процесуирани од стране полиције према тужилаштву (Мердовић, 2019: 152). Треба напоменути да, неретко, у пракси није могуће разграничити занемаривање (које представља акт пропуштања да се уради то што је потребно) од правог злостављања (чијим се активним

чињењем наноси штета целокупном развоју дечије личности). Физичко насиље над децом обухвата такве односе и понашања од стране родитеља којима се применом физичке силе, уз или без употребе других средстава, наносе озледе или ране и угрожава здравље или живот малолетника или изазива његава смрт (Милосављевић, 1998: 40). Физичко злостављање може бити резултат једнократног изолованог инцидента или бројних инцидената који се понављају у одређеном временском раздобљу. Ненамерно злостављање детета је штета нанесена као резултат дисциплине, чак и ако одрасла особа није „намеравала“ наудити детету. Ненамерна дела злостављања нису последица несрећа; ненамерно злостављање наноси штету детету коришћењем неприкладне дисциплине или, у неким случајевима, телесног кажњавања. Физичко злостављање, нарочито ненамерно, често се дешава када је одрасла особа љута и услед тога удара, тресе или баца дете. Такве врсте ударања и дисциплиновања посебно су штетне за децу млађу од 3 године (Zolotov и др., 2008: 367). Понашања и поступци који се сматрају физичким злостављањем су туча, ударање, гурање, дрмање, бацање повлачење за косу, угриз, паљење цигаретом или другим погодним предметом, гушење, дављење, наношење тешких физичких повреда.

У домаћој и страној литератури се поједини облици ударања детета у „васпитне сврхе“ не сматрају физичким злостављањем. Овакав чин ударања у сврху васпитања је предмет многих дискусија. Негде можемо срести тумачење да ударање до неке „разумне“ границе које не оставља модрице и физичке повреде на телу не треба сматрати злостављањем. Други истраживачи сугеришу да чак и ако ударање не доводи до озбиљних физичких повреда, то често доводи до озбиљне психолошке штете, других облика породичног насиља и међугенерациског насиља (Whitney и др, 2006:332).

Сексуално злостављање представља једну од табу тема о којој се јавно врло ретко говори и која, када се појави неки случај у медијима, изазива згражавање и осуду јавности. Све до краја прошлог века о овој теми се није пуно говорило. Обимније студије и истраживања су почеле да се јављају након све чешћих сведочења одраслих особа које су почеле да говоре о сексуалном злостављању у свом детињству. То је навело бројне научне и стручне раднике да се о овој теми више разговара и да се обухвати бројним студијама и истраживањима. Ову појаву је тешко идентификовати и пратити јер се обично за неке случајеве сазна тек неколико година од када су се десили, када жртва оде од злостављача и ослободи се стега у којима је била док је боравила у породици. Зависно од културолошког контекста, професионалне оријентације и сврхе истраживања различито се дефинише и сам појам сексуалног злостављања. У истраживањима и литератури у Америци се користи дефиниција која је прописана у члану 6. The Child Abuse Prevention and Treatment Act (САРТА) у којем се под сексуалним злостављањем подразумева низ дела која се обављају над дететом или у присуству детета. Ту се пре свега мисли на додиривање и љубљење дечијих гениталија, приморавање детета да додоирује гениталије злостављача, пенетрација, инцест, сексуални однос, силовање, обљуба, орални секс, излагање детета гледању сексуалног чина и порнографије одраслих, присиљавање детета да се свуче, сексуална експлоатација, наговарање и привлачење

деце да се пријаве или користе интернет портале и изворе са порнографским садржајем, намамљивање деце путем интернета на сексуалне састанке, дечија проституција, коришћење деце у производњи порнографије (McClennen, 2016).

Према другој дефиницији сексуално злостављање подразумева забрањен сексуални контакт између одрасле особе и сексуално незрелог детета ради задовољења сексуалних потреба одраслог или ради стицања економске користи путем дечије проституције и порнографије (Conte, 1994: 225). Сексуално злостављање представља сваки вид задовољавања сексуалних потреба и нагона применом физичке, психичке или неке друге силе или надмоћи (Милосављевић, 1998: 44). У нашем кривичном законодавству сексуално злостављање деце је обухваћено са неколико кривичних дела као што су обљуба над дететом, недозвољене полне радње, противприродни блуд и инцест. Овим делима међутим нису обухваћене све радње које могу изазвати последицу по психичко и физичко здравље детета те је сама квалификација често критикована од стране стручњака. Према резултатима бројних истраживања најчешће су деца злостављана од стране родитеља или старатеља, превасходно очуха, тј. злостављач је мушког пола. Злостављају се деца свих узраста али је посебно рањива категорија деце испод пет година која не могу описати тачно радње којима су злостављани а касније када одрасту обично и забораве сам чин злостављања иако он има дубоке последице по дечије психичко и физичко здравље. На тај начин велики број случајева злостављања остане неоткривен. Ређе су злостављачи особе које нису блиске жртви и ван су породичног окружења. Дакле злостављачи могу бити родитељи, браћа и сестре, рођаци, наставници, тренери, суседи, пријатељи или странци. (Alpert, 1997: 270). Чин злостављања одређен је разликама у моћи између детета и злостављача. Дете не треба да реагује на одређени начин да би дело било неприкладно и реакција детета не оправдава дело и понашање злостављача. Као што смо навели често случајеви сексуалног злостављања остају неоткривени. Разлози зашто сексуално злостављање често остане неидентификовано су култоролошки, морални, страх детета од одбацивања друштва, несигурност детета, прикривање од стране породице, страх од злостављача који претњама и уценама држи дете под притиском да ће наудити њему или некој особи блиској детету. Због тога је неопходно предузети све мере како у предшколским установама, школама и установама социјалне заштите да се и најмањи симптоми и сигнали који указују на сексуално злостављање детета испитају и провере како би се дете на време заштитило и изоловало од злостављача а самим тим и спречиле веће последице по психичко и физичко здравље детета.

Емоционално злостављање је најтеже идентификовати и доказати али га је најтеже и дефинисати. У стручној литератури су различита схватања овог појма. Емоционално и психичко злостављање је пратећи облик свих других врста злостављања и занемаривања али егзистира и као посебан облик. Размере психичког и емоционалног злостављања уопште није могуће проценити. Емоционално злостављање лакше превидимо од физичког и сексуалног зато што прво често подведемо под „приватним животом једне породице“, док смо у друга два случаја склонији да појаве тумачимо као нешто што се тиче шире

заједнице Овакав став је велика предрасуда и одражава непрофесионалност јер емоционално злостављање и занемаривање може такође да има велике последице по дете. Недавно реализоване студије разликују емоционално и психолошко злостављање, које се експлицитно односи на негу која негативно утиче на менталне способности и процесе детета (нпр. памћење, пажња, препознавање, перцепција, интелигенција и морално расуђивање) (Barlow, McMillan, 2010: 16). Већина дефиниција разматра емоционално злостављање као понављане облике понашања који развијају доживљај код детета да је безвредно, невољено, нежељено, вредно једино када служи потребама других, или кроз озбиљно застрашивање које комбинује психолошко и физичко насиље (Жегарац, 2004: 37). Емоционално злостављање је континуирана, понављајућа, неприкладна, емоционална реакција на осећаје детета и њихово пропратно изражајно понашање. Емоционална злоупотреба омета емоционални развој. На најранијем узрасту, код беба, то такође спречава развој говора. Оно успорава процес кроз који дете стиче способност да осећа и изражава различите емоције на одговарајући начин, и на крају, да их усмерава и контролише. Емоционално злостављање негативно утиче на образовни, социјални и културни развој детета, психолошки развој, односе у одраслој доби и развој професионалне каријере (O'Hagan, 2006: 46).

Под психичким насиљем над децом се подразумева такав однос или понашање родитеља којима се запоставља, угрожава, потцењује, вређа или вербално напада личност малолетника и испољавају негативна осећања или се оно лишава подршке (Милосављевић, 1998: 43). Емоционално злостављање је сваки став или понашање, као и изостављање ставова и понашања од стране стараоца који омета дететово бихевиорално, когнитивно, емоционално или ментално благостање. Ови ставови и понашања укључују вербално злостављање, ментално злостављање и психолошко злостављање (McClennen, 2016: 26). Најчешћи поступци и облици понашања према деци који се сматрају емоционалним злостављањем су: игнорисање, одбацивање, недостатак љубави, недостатак похвале или позитивног јачања, вика и галама, застрашивање, негативно поређење са другима, омаловажавање, називање детета погрдним имаенима, окривљавање, коришћење екстремних или бизарних облика кажњавања (затварање ормара, везивање за столицу) и сл.

Занемаривање деце обухвата неуспех родитеља у обезбеђењу хране, одеће, заштите и медицинске неге за дете. Дете не успева да задовољи основне егзистенцијалне потребе, укључујући физичке, образовне, емоционалне потребе или медицинску негу услед занемарености од стране родитеља или старатеља. Занемаривање је хронично, док физичко злостављање има тенденцију да буде епизодично. Небрижно понашање или занемаривање може се категоризовати као когнитивно, емоционално, физичко или надзорно. Озбиљно занемаривање може довести до смрти детета (Straus, 2006:1264) „Занемаривање може бити начин злостављања, али има и своје јединствене карактеристике. Занемаривање је такав третман или малтретирање детета од стране родитеља или старалаца у околностима које указују на штету или угрожавају здравље или благостање детета. Иако занемаривање може изгледати мање драматично од

физичких доказа, као што су модрице огреботине или телесне повреде, крајњи резултат може имати подједнаку последицу на дете. Занемаривање се најчешће јавља у породицама где су родитељи корисници психоактивних супстанци или алкохола. У неким ситуацијама родитељ ће издвојити одређено дете и према њему мање водити бригу, тј. оно ће бити више занемарено од друге деце. Према подацима Америчког удружења за брак и породицу, четири пута је већа вероватноћа да ће деца са сметњама у развоју патити од злостављања или занемаривања. Физичко занемаривање би укључивало питања неадекватног надзора, недовољног и/или потпуног неиспуњавања основних физичких потреба детета, као што су одећа и храна. Сама напуштања указују на свесно одбацивање обавеза родитељства и остављање детета без адекватне бриге или старатељства. Медицинско занемаривање може подразумевати одбијање пружања здравствене заштите, укључујући и заштиту менталног здравља, или кашњење или потпуно непостојање здравствене заштите детета. Емоционално занемаривање се односи на непажњу и небригу о емоционалним потребама детета. Посебан случај емоционалног занемаривања деце се јавља такође у породицама где је евидентирана психопатологија родитеља у виду алкохолизма и наркоманије, где такви родитељи нису емотивно доступни за своју децу и не могу им пружити емпатију и задовољење емоционалних потреба. Деца која су занемарена могу испољити знаке неухрањености, низак ниво интелектуалног развоја, лошу моторику и развој говора, неразвијене емоције, лошу социјализацију, неприлагођеност и сл.“ (Мердовић, 2019: 153).

Узроци и последице

Узроци злостављања и занемаривања деце су бројни и међусобно испреплитани тако да се не може говорити о изолованом и појединачном дејству неког од њих. Најчешће се фактори ризика за злостављање и занемаривање деце у породици могу поделити на индивидуалне и породичне с тим што између њих долази до садејства и преклапања. На индивидуалном нивоу, фактори ризика злостављања и занемаривања деце могу се груписати у преклапајућа подручја демографских (социјални, биолошки, когнитивни), афективних и бихевиоралних карактеристика. Према резултатима истраживања демографски и социјални фактори ризика укључују небиолошке родитеље, самце, млађе године, нижи ниво образовања, велики број деце, незапосленост, социјалну изолацију и историју родитељста (да ли су родитељи доживели неки вид злостављања). Биолошки фактори ризика укључују неуролошке, физиолошке и физичке здравствене проблеме (Campbell, Messing, 2017: 36).

Когнитивни и афективни фактори ризика за злостављање и занемаривање деце укључују низ карактеристика, као што су слаб его, ниско самопоштовање и пребацивање одговорности на друге за своје проблеме, неодговарајућа очекивања о томе како би се деца требала понашати, негативне перцепције и процене понашања деце. Афективни фактори ризика за злостављање и занемаривање деце укључују узнемиреност, фрустрацију, депресију, усамљеност,

тескобу и љутњу. У једном од истраживања које је обухватило 39 фактора ризика, родитељска „љутња“ је била најдоминантнији фактор ризика за физичко злостављања деце (Stith et al., 2009: 21). Иако већина злостављача нема менталне поремећаје, многи типови психопатологије, укључујући поремећаје личности (гранични поремећај личности, нарцисоидни и биполарни поремећај личности), повезани су са повећаним ризиком од проблема у родитељству а самим тим и злостављањем и занемаривањем деце.

Породични фактори ризика за злостављање деце преклапају се са многим од горе наведених индивидуалних фактора ризика. Фактори који повећавају ризик за злостављање и занемаривање деце су породице којима недостају економски ресурси, имају велики број чланова, неодговарајуће животно окружење, честе брачне несугласице, висок ниво вербалног и физичког конфликта у породици, социјална изолација и недостатак породичне кохезије. Према бројним истраживањима веома значајан предиктор злостављања и занемаривања деце је злоупотреба алкохола, дрога и психоактивних супстанци родитеља. Уколико је већи број ризико фактора и стресора које осећају и доживљавају чланови породице тако се повећава вероватноћа за злостављање и занемаривање деце у таквој породици.

Ефекти које злостављање и занемаривање имају на животе деце могу се делом одредити врстом злостављања деце. У многим случајевима, деца пате од поливиктимизације. То значи да су искусили више од једне врсте злостављања чиме се повећавају њихове шансе за настајање последица (Finkelhor, Ormrod, i Turner, 2007). Последице злостављања деце су вишеструке и сложене и укључују физичке, емоционалне, когнитивне и друштвене факторе. Као резултат злостављања и занемаривања, деца могу имати и краткорочне и дугорочне последице, које се рефлектују кроз различите симптоме. Ови симптоми и последице могу се категоризовати кроз три различите перспективе:

- врсту злостављања (нпр. сексуално, физичко, емоционално);
- старост детета (нпр. беба, дете, школски узраст или тинејџер);
- главне неадекватне облике понашања (неуролошке, физичке, емоционалне или когнитивне).

Симптоми злостављања нису толико јасно међусобно одвојени (McClennen и др, 2016: 28). Често је присутно више симптома који указују на вишеструку узрочност али и различите облике злостављања. Као што смо већ навели готово да нема физичких и сексуалног злостављања а да са собом не носи и емоционалне, психолошке потешкоће и последице по жртву. Физички злостављана деца, по правилу, испољавају и емоционалну симптоматологију. Обично су анксиозна, депресивна, повучена и престашена или агресивна, себе ниско вреднују, неретко су склона аутоагресији и лоше се уклапају у групу вршњака. Свакако највидљивије али и најтеже по физико здравље детета су телесне повреде нанете од стране родитеља, стараоца или других чланова породице. Ту су пре свега, лаке и тешке телесне повреде (преломи, опекотине, ране нанете различитим предметима, подливи и модрице и сл.). Као најтежи облик злостављања, али и занемаривања деце, сматра се смрт детета. За посто-

јање сумње и утврђивање појединих облика злостављања и занемаривања утврђени су бројни индикатори. Постојање неког од ових индикатора не значи да је дете злостављано али је неопходно све њих проверити од стране стручних служби у предшколским установама, школи или установама социјалне заштите. Исто тако је неопходно посветити посебну пажњу овом проблему и ако се не приметне неки од индикатора јер се ради о посебно рањивој категорији деце која услед злостављања и занемаривања могу трпети озбиљне последице.

Закључак

Иако се последњих година начин третирања деце побољшао, и даље не постоји универзално договорена дефиниција злоупотребе и злостављања деце. Стварни степен злостављања деце и степен инцидената злостављања и занемаривања деце је дискутабилан због великих варијација у начинима јављања, дефиницијама и истраживачким методама. Такође, постоји неслагање око тога када треба започети интервенцију и како треба интервенисати. Последице по здравље деце су велике на свим нивоима (биолошком, психолошком, социјалном, когнитивном, афективном, интелектуалном, образовном). На међународном нивоу се предузимају бројне активности у циљу спречавања свих видова злостављања, занемаривања и експлоатације деце као и креирању мера за благовремено интервенисање у циљу ублажавања последица по дете. Наша земља је такође потписница бројних међународних конвенција и протокола чиме се обавезала да у свом законодавству имплементира и усвоји одређене стандарде и смернице. Чињеница је да сам систем заштите деце од злостављања и занемаривања не функционише у обиму у којем би то било потребно. Неопходан је континуиран рад и напредак у реализацији истраживања и студија свих облика злостављања и занемаривања. На темељу научних сазнања и чињеница потребно је креирати такве програме и мере које ће помоћи детету и породици и ублажити последице свих облика злостављања и занемаривања деце. Последице су свакако велике по психо-социјални развој детета и рана идентификација случајева, правовремена и адекватна реакција и интервенција мултидисциплинарног тима стручњака свакако би те последице умањила. Питање злостављања и занемаривања деце представља посебно осетљиву тему која се тиче целокупног друштва. Зависност, осетљивост и беспомоћност деце у односу на одрасле њихова потреба за бригом и љубављу, дају простора најближим члановима породице да те потребе злоупотребе и деци нанесу последице које ће их пратити целог живота и које се, нажалост, никада не могу у потпуности елиминисати. Због свега овога мишљења смо да адекватна превентивна активност, препознавање ризичних породица и рана дијагностика и идентификација случајева злостављања и занемаривања представља једини прави пут у спречавању ових, по децу најнегативнијих облика понашања њихових најближих чланова породице.

Литература:

1. Alpert, J. L. (1997). Sexually maltreated children, incest survivors, and incest offenders: Issues, interventions, and research. *Journal of Aggression, Maltreatment & Trauma*, 1(1), 263–275
2. Barlow, J., McMillan, A. S. (2010). *Safeguarding Children From Emotional Maltreatment : What Works*. London: Jessica Kingsley Publishers.
3. Campbell, J., Messing, J. T. (2017). *Assessing Dangerousness, Third Edition : Domestic Violence Offenders and Child Abusers (Vol. Third edition)*. New York, NY: Springer Publishing Company.
4. Chambliss, W. J. (2011). *Crime and Criminal Behavior*. Thousand Oaks: SAGE Publications
5. Conte, J. R. (1994). Child sexual abuse: awareness and backlash, *The Future of Children, Sexual Abuse of Children*, Volume 4 - Number 2, 1994, 224-232.
6. Finkelhor, D., Ormrod, K., Turner, H. A. (2007). Poly-victimization: A neglected component in child victimization. *Child Abuse and Neglect*, 31, 7–26.
7. Hassel, A. E. (2011). *Crime : Causes, Types and Victims*. Hauppauge, N.Y.: Nova Science Publishers, Inc.
8. McClenen, Joan C., Keys, Amanda M., Dugan-Day, Michele L.(2016); *Social Work and Family Violence, Second Edition : Theories, Assessment and Intervention*
9. O'Hagan, K. (2006) *Identifying Emotional and Psychological Abuse*. Maidenhead: Open University Press.
10. Stith, S.M., Liu, T.L., Davies, C., Boykin, E.L., Alder, M.C., Harris, J.M., Dees, J. (2009). Risk factors in child maltreatment: A meta-analytic review of the literature. *Aggression and Violent Behavior*, 14, 13 –29.
11. Straus, M. A. (2006). Cross-cultural reliability and validity of the Multidimensional Neglectful Behavior Scale Adult Recall Short Form. *Child Abuse and Neglect*, 30, 1257–1279.
12. Whitney, S. D., Tajima, E. A., Herrenkohl, T. I., & Huang, B. (2006). Defining child abuse: Exploring variations in ratings of discipline severity among child welfare practitioners [Electronic version]. *Child and Adolescent Social Work Journal*, 23(3), 316–342.
13. Zolotor, A. J., Theodore, A. D., Chang, J. J., Berkoff, M. C., Runyan, D. K. (2008) Speak softly—and forget the stick: Corporal punishment and child physical abuse. *American Journal of Preventive Medicine*, 35(4), 364–369.
14. Bjelajac, Ž., (2015), „Politika suzbijanja kriminaliteta“, Pravni fakultet za privredu i pravosuđe u Novom Sadu, Mala knjiga, Novi Sad.
15. Žegarac, N. (2004) *Deca koja čekaju – izazovi i trendovi profesionalne prakse u zaštiti dece od zlostavljanja*. Beograd, Save the children UK, Centar za prava deteta.
16. *Zakon o sprečavanju nasilja u porodici*, ("Sl. glasnik RS", br. 94/2016)
17. Merdović, B., (2010), „Socijalno-patološka obeležja maloletnih počinitelja krivičnih dela“, Magistarska teza, Fakultet za specijalnu edukaciju i rehabilitaciju, Univerzitet u Beogradu
18. Merdović, B., (2019), „Faktori prevencije kriminaliteta“, Pravni fakultet Univerziteta Privredna akademija, Novi Sad, Mala knjiga.
19. Popović-Čitić, B., (2007), *Porodični rizični faktori nasilnog ponašanja dece i omladine, Socijalna misao*, vol. 14, br. 2, 27-50.
20. *Porodični zakon (Službeni glasnik RS, br. 18/2005 i 72/2011 – dr. zakon)*.

21. Krivični zakonik (Službeni glasnik RS, br. 85/2005, 88/2005-isp., 107/2005-isp., 72/2009, 111/2009 i 121/2012).
22. Stevković, Lj., (2006), Karakteristike nasilja nad decom u porodici i njegove posledice po zdravlje, Temida 2006; 9(3), 23-31

VIOLENCE AGAINST CHILDREN IN FAMILY

Summary: Violence against children has been a phenomenon since the emergence of human civilization, which has been always leaving a deep trace and consequences for the psycho-social development of the child. Accordingly to the characteristics of the certain period of development, such as dependence on others, helplessness, vulnerability to external influences, the child can be easily subjected because of its sensitivity to the negative effects of the closest family environment. The consequences of such effects are long-lasting, devastating for the psychosocial activities of the child, and often remain for a lifetime. Child abuse and neglect is a problem that the academic community has paid special attention during the last few decades because a healthy child is the foundation of a healthy society. This paper presents the basic conceptual definitions of different types of child abuse and neglect in the family, the ways of its manifestation, the consequences of such behavior has in children's biopsychosocial development. Also this paper shows empirical knowledge about forms and types of abuse and neglect of children, basic characteristics of the perpetrator and victim of this type of behavior, which is criminalized in criminal legislation.

Key words: abuse, neglect, domestic violence, child, victim